

Leyla Səfərbəyovna Dadaş-zadə

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin

Ümumi psixologiya kafedrasının müəllimi

<https://orcid.org/0009-0002-8581-8161>

[https://doi.org/10.69682/azrt.2024.91\(1\).236-239](https://doi.org/10.69682/azrt.2024.91(1).236-239)

TƏLƏBƏ GƏNCLƏRİN ÖZÜNÜREALLAŞDIRMASI PSIXOLOJİ FENOMEN KİMİ

Лейла Сафарбековна Дадаш-заде

преподаватель кафедры Общей психологии

Азербайджанского Государственного

Педагогического Университета

САМОРЕАЛИЗАЦИЯ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ КАК ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ФЕНОМЕН

Leyla Safarbayovna Dadash-zade

lecturer at the department of General psychology of the

Azerbaijan State Pedagogical University

SELF-ACTUALIZATION OF YOUNG STUDENTS AS A PSYCHOLOGICAL PHENOMENON

Xülasə. Elmi məqalədə tələbə gənclərin psixoloji hadisə kimi özünüreallaşdırma konsepsiyası təhlil edilir. Tələbə gənclərin özünüreallaşdırmasının xarici və daxili amilləri və onun əsas göstəriciləri nəzərdən keçirilir. Məqalədə tələbələrin özünüreallaşdırmasına kömək edən və mane olan amillər haqqında fikirlərin öyrənilməsinin nəticələri təsvir edilmişdir. Həmçinin yaradıcı tələbə şəxsiyyətinin bir sıra keyfiyyətləri, özünüreallaşdırmanın şərtləri müəyyən edilmişdir.

Açar sözlər: *özünüreallaşdırma, tələbə gənclər, özünüreallaşdırmanın xarici və daxili amilləri, özünütənzimləmə, yaradıcı tələbə şəxsiyyətinin keyfiyyətləri*

Резюме. В научной статье анализируется понятие самореализации как психологический феномен студенческой молодежи. Рассмотрены внешние и внутренние факторы самореализации студентов и ее основные показатели. В статье описаны результаты исследования мнений о факторах, способствующих и препятствующих самореализации студентов. Также определен ряд качеств творческой личности студента, условия самореализации.

Ключевые слова: *самореализация, студенческая молодежь, внешние и внутренние факторы самореализации, саморегуляции, качества творческой личности студента*

Summary. The scientific article analyzes the concept of self-realization as a psychological phenomenon of student youth. External and internal factors of students' self-realization and its main indicators are considered. The article describes the results of a study of opinions about factors that promote and hinder students' self-realization. A number of qualities of a student's creative personality and conditions for self-realization are also defined.

Key words: *self-realization, student youth, external and internal factors of self-realization, self-regulation, creative qualities of a student's personality*

Müasir dövrdə özünüreallaşdırma problemi hazırda bütövlükdə bütün bəşəriyyətin və fərdi olaraq hər bir insanın üzləşdiyi dünya məsələlərinin mövcudluğu ilə müəyyən edilir. Özü-

nüreallaşdırma daha çox subyektin əşyavi-praktik fəaliyyəti ilə təzahür edən proses kimi qəbul edilir. Tədqiqatçılar özünüreallaşdırmanı insanın adekvat özünüdərk etməsi və özünüqiymət-

ləndirməsinə əsaslanaraq praktik fəaliyyətdə onun əsas güclü tərəflərinin aşkarlanması və müəyyən edilməsinin fərdi prosesi kimi müəyyən edirlər. Özünərəallaşdırmağa qabil olan insan öz həyatını müstəqil şəkildə idarə edir, yalnız ayrı-ayrı hadisələrə deyil, həm də bütövlükdə həyatın gedişatına münasibətdə özünü təyin edir.

Özünərəallaşdırma prosesi sosial fəaliyyətlə müəyyən edilir, bu müddət ərzində insan onu əhatə edənlərin qiymətini alır, öz məqsəd və planlarını həyata keçirməyi, onun uzunmüddətli nəticələrini nəzərə almağı, həmçinin uğurlarını qiymətləndirməyi öyrənir. Qarşılıqlı təsirdə bu xarici və daxili amillər insana öz qabiliyyət və imkanlarını tam şəkildə üzə çıxarmağa kömək edir. Tələbə gənclərin aparıcı sosial fəaliyyəti ali təhsil müəssisəsində təhsil almaqdır. Tələbənin özünərəallaşdırması istənilən profilli ali təhsil müəssisələrində təhsil prosesinin əsas məqsədlərindən biridir ki, bu da tələbənin mövcud qabiliyyətlərinin həyata keçirilməsinə hər cür köməklik göstərməkdən və istifadə olunmamış meyllərin aşkar edilməsindən ibarətdir.

S.A. Koval belə hesab edir ki, tələbələrin özünərəallaşdırması, bir tərəfdən, onların təcəssüm olunmuş şəxsi ambisiyaları, yaxın keçmişdə reallaşan arzularıdır. Tələbələrin özünərəallaşdırmasının şərtlərindən danışan müəllif burada dörd əsas şərti nəzərə alır: 1) tələbənin arzuları və ya ambisiyaları olmalıdır. Onlar ehtiyac və istəklər əsasında formalaşır; 2) sağlam ambisiyalar və inkişaf etmiş lider hissi, varlığı tələbənin özündən, onun həyat mövqeyindən və fəaliyyətindən asılıdır; 3) tələbələrin əsaslı və zəruri ehtiyaclarını ödəməkdə universitetin marağı və imkanları – rahat təhsil mühitinin yaradılmasıdır; 4) ictimai birliklərin və təşkilatların, habelə işəgötürənlərin gənclərin ehtiyaclarının reallaşdırılması üçün şərait yaradılmasında maraqlı olmalarıdır [2]. Özünərəallaşdırma şəxsiyyət konsepsiyasına əsaslanaraq, O.V. Şelkunova tələbənin yaradıcı şəxsiyyətinin bir sıra keyfiyyətlərini müəyyən etmişdir:

– tələbənin güc və qabiliyyətlərini dərk etməsinə, imkanlarının daima artmasına, fəaliyyətinin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə yönəlmiş ali ehtiyaclarından biri kimi özünərəallaşdırmaya cəhd;

– tələbənin məşğul olduğu işə böyük marağı, işindən dərin məmnunluq hissi və eyni za-

manda onu təkmilləşdirməyə daim hazır olması kimi təfsir edilir;

– tam uyğunluq – özünə və başqalarına qarşı səmimi və açıq davranış, adi maskalar arxasında gizlənmək və başqalarının qarşısında danışmaq istəməməsi, öz istəklərini, bacarıqlarını, inanclarını və fərdi xüsusiyyətlərini gizlətmək;

– fərdin başqalarının fikrinə uyğunlaşmadan öz mülahizələrini ifadə etmək bacarığı, qeyri-konformizm, qiymətləndirmələrdə tam sərbəstlik mühakimələrin müstəqilliyi kimi xarakterizə olunur;

– təcrübə əsasında öz güclü və imkanlarının adekvat qiymətləndirilməsi, tələbənin yüksək keyfiyyətlə həll edə biləcəyi məqsəd və vəzifələrin seçilməsi; məqsəd seçərkən və onu həyata keçirərkən əsassız narahatlığın olmaması özünə inam təzahür edir;

– müstəqil olaraq öz məqsədlərini təyin etmək, habelə iş şəraiti dəyişdikdə onları dəyişdirmək, başqalarına rəhbərlik etmək, ortaya çıxan problemlərin həllində orijinal və qərəzsiz olmaq təşəbbüskarlıq və çeviklik kimi qəbul edilir;

– öz hərəkətlərinin və əməllərinin adekvatlığına daima diqqət yetirmək, nöqsanlara və düşünülməmiş qərarlara dözümsüzlük, səhvlərdən nəticə çıxarmaq bacarığı, öz fəaliyyətini, onun əsaslarını və dəyərli mənasını təhlil edib dərk etmək tənqidilik və refleksiyanın yüksək dərəcə kimi qiymətləndirilir.

– yetkin düşüncənin uşaq qavrayışı, onun yeni, qeyri-adi bir şey öyrənmək sevinci ilə birləşməsi; stereotipi qəbul etməməsi qəbulədicilik və yeniyə açıqlıq kimi müəyyən edilir [4].

E.İ. Qoryaçeva, humanist psixoloqların işini öyrənərək, özünərəallaşdırmanı şərtləndirən amilləri müəyyən etmişdir:

– təhlükəsizliyə olan ehtiyacın ödənilməsi, gələcəyə inam;

– özünəhörmət, müsbət Mən konsepsiyası;

– özünüdərk, öz təcrübəsinə açıqlıq dərəcəsi, daxili nəzarət lokusu;

– həyatda öz həyatının mənasını təyin etmək;

– koqnitiv və estetik ehtiyacları ödəmək istəyi, bilmək və anlamaq ehtiyacı;

– özünü təşkil etmək, özünü tənzimləmək bacarığı;

– başqalarından qeyd-şərtsiz müsbət münasibət, etibar;

– məhəbbət, sevgi və dostluq ehtiyacının ödənilməsi, bir qrupa, sosial statusa mənsubiyyət;

– inkişafın əlverişli sosial vəziyyəti (obyektiv həyat şəraiti, uşağın ailədəki mövqeyi, tərbiyə şəraiti);

– fərdin müxtəlif fəaliyyətlərdə uğurları və nailiyyətləri; şəxsi əhəmiyyətli fəaliyyətləri seçmək hüququ; başqa insanları tanımaq və onlarla münasibət qurmaq, səmimiyyət və açıq dialoq ünsiyyəti [1].

Gənclərin davranışlarını, istək və istəklərini təhlil edərək hazırda özünüreallaşdırma amillərinin hansının aktuallaşdığını, fərdi təlim trayektoriyasının yaradıcı, məqsədyönlü prosese çevrilməsi üçün necə tənzimlənməli olduğunu müəyyən etmək olar. Biz O.V. Şelkunova nöqtəyi-nəzərini dəstəkləyirik. Hesab edirik ki, təhsil prosesində tələbə sosial təcrübənin məhsullarını, müəyyən mövqe, rol və funksiyaları mənimsəməklə yalnız sosial münasibətlər və əlaqələr sistemində özünü təzahür etdirir və ifadə edə bilər. Tələbələr öz mədəniyyətlərinin nailiyyəti kimi aldıkları biliklərin məzmununu daimi mənəvi axtarış mühitində, kiçik kəşflərində emosional şəkildə yaşayırlar. Hər kəsin təcrübəsinin əlçatanlığını və başqalarının təcrübəsinin açıqlığını nəzərdə tutan birgə fəaliyyətin və şəxsiyyətlərarası münasibətlərin təhsil mühiti ilə qarşılıqlı əlaqəsi getdikcə daha məhsuldar olacaq [4, s.14-15].

Bir sıra tədqiqatlarda universitetin təhsil mühitində tələbələrin özünüreallaşdırması fərdin ayrılmaz dinamik xüsusiyyəti kimi qəbul edilir ki, bu da özünəməxsus struktura malikdir və gələcək mütəxəssisə özünü mədəniyyət və təhsil subyekti kimi tanımağa imkan verir. Tələbələrin özünüreallaşdırmasının növbəti göstəriciləri müəyyən edilir:

– özünüreallaşdırmanın mahiyyəti və strategiyası haqqında biliklər sisteminin olması;

– bir dəyər kimi özünüreallaşdırmanın dərk edilməsi;

– yaradıcı potensialın dərk edilməsi;

– ünsiyyət bacarıqlarının mövcudluğu və əməkdaşlığa hazırlıq;

– təhsil və peşə fəaliyyətində davamlı özünü təkmilləşdirmə ehtiyacının olması [3].

Biz belə hesab edirik ki, məhz sonuncu göstəricinin olması tələbələrin özünüreallaşdırmasının və özünüinkişafının qarşılıqlı əlaqəsini və təsirini nümayiş etdirir. Universitet təhsilində tam özünüreallaşdırma təcrübəsi sonradan insanın həyat yolunu qurmaq üçün etibarlı əsasə çevrilir. Tədqiqatın nəticələrinə əsasən belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, gənclərin əksəriyyəti qarşıya qoyulmuş məqsədə çatmağı həm prioritet şərt, həm maneə, həm də hər hansı bir insanın özünüreallaşdırma prosesinin nəticəsi kimi xarakterizə edirlər. İnsan bu proseslə istər işdə, istərsə də həyatın digər sahələrində öz qabiliyyət və imkanlarının reallaşmasını müəyyən edir. Hazırda universitetlərdə tələbələr özlərində özünü reallaşdırma perspektivlərini görür, özlərini dərk edirlər ki, bu reallaşma insanın həyatı boyu baş verir.

Problemin aktuallığı. Tədqiqatçılar özünüreallaşdırmanı insanın adekvat özünüdərk etməsi və özünüqiymətləndirməsinə əsaslanaraq praktik fəaliyyətdə onun əsas güclü tərəflərinin aşkarlanması və müəyyən edilməsinin fərdi prosesi kimi müəyyən edirlər. Qarşılıqlı təsirdə özünüreallaşdırmanın xarici və daxili amilləri insana öz qabiliyyət və imkanlarını tam şəkildə üzə çıxarmağa kömək edir.

Problemin elmi yeniliyi. Tələbə gənclərin özünüreallaşdırmasının xarici və daxili amilləri və onun əsas göstəriciləri nəzərdən keçirilir. Yaradıcı tələbə şəxsiyyətinin bir sıra keyfiyyətləri, özünüreallaşdırmanın şərtləri müəyyən edilmişdir.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Məqalədən ali və orta ixtisas məktəblərinin müəllimləri, tələbələr, magistrantlar və doktorantlar istifadə edə bilərlər.

Ədəbiyyat:

1. Горячева Е.И. Феномен самореализации в гуманистической психологии // Гуманизация воспитания в современных условиях. – М., 2005. – С.79-88.
2. Самореализация молодежи в социуме. Достижения, проблемы, перспективы: материалы Всероссийской научно-практической конференции с международным участием, 19-20 ноября 2009 г. / М-во образования и науки Российской Федерации, Федеральное агентство по образованию, Гос. образовательное учреждение высш. проф. образования "Поволжская гос. Социально-гуманитарная акад.", Лаб. "Субъектной самореализации, инновационных технологий"; [науч. ред. - Е. И. Тихомирова]. – Самара, 2009. – С.225-226.

3. Сарсенбаева Б.И. Психология личностного и профессионального самосовершенствования будущих учителей. Монография. – М., – 2005.
4. Шелкунова О.В. Творческая самореализация студентов в учебном процес- се вуза / Федеральное агентство по образованию РФ, Иркутский гос. пед. ун-т. – Иркутск, – 2006.

E-mail: leyla_azizova81@mail.ru

Rəyçilər: *psixol.ü.fəls.dok., dos. L.M. Qurbanova,*
psixol.ü.fəls.dok., dos. M.S. Əliyev

Redaksiyaya daxil olub: 23.01.2024